

ЯВИЩА АНТИКУЛЬТУРИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАПОВНЕННЯ СФЕРИ ДОЗВІЛЛЯ ГОРОДЯН КРИМУ НАПРИКІНЦІ XIX — НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто комплекс явищ суспільного життя, які, входячи до сфери дозвілля городян Криму, справили гостро негативний вплив на стан фізичного та психічного здоров'я міських жителів. Виокремлено такі складові антикультури, як алкоголізм, проституція, гра в азартні ігри, паління.

Ключові слова: антикультура, Крим, алкоголізм, проституція, азартні ігри, паління, дозвілля.

“Антикультура” — термін, який не має сталого значення та набуває виразних семантичних відтінків залежно від позиції окремого дослідника. Це можна пояснити не тільки варіативністю тлумачень протилежного за змістом поняття “культура”, але й порівняно “молодою” традицією вживання цього слова. Одним з можливих варіантів розкриття значення поняття є визначення останнього в контексті праксеологічного підходу, тобто шляхом фіксації відношень, в яких перебувають вказаний феномен та людська діяльність: у цьому сенсі антикультурою є комплекс явищ, дія яких справляє негативний вплив на стан фізичного та психічного здоров'я людини.

Наприкінці XIX — на початку XX століття термін “антикультура” був практично невідомим, проте комплекс суспільних проблем, які згубно впливали на добробут у державі, не залишався поза увагою спеціалістів, переважно лікарів та громадських діячів. Ці негативні чинники, витоки та наслідки яких аналізувалися у відповідній літературі, отримали узагальнюючу назву — “розпуста”, а окремими складовими цього “суспільного лиха” були, на переконання більшості дослідників, алкоголізм, азартні ігри та проституція (“венеризм”) (цей перелік інколи доповнювався такими складовими, як туберкульоз, сифіліс та “нервовість”¹).

У вказаний період дозвілля городян (тобто позаробочий час, яким володіли жителі Кримських міст, за вирахуванням часових витрат, необхідних для здійснення невідкладних справ) в різному обсязі заповнювалося елементами антикультури (“розпусти” в термінах того часу), тобто такими явищами, які ставали причиною соматичних та психічних роз-

ладів, небажаних соціальних наслідків тощо. Зловживання алкоголем, гра в азартні ігри та інші шкідливі звички спотворювали духовне та громадське життя кримських міст, обмежували можливості інтелектуального та культурного розвитку городян, перешкоджаючи повноцінному відпочинку та відновленню психічних та фізичних сил.

Той факт, що алкоголізм мав ознаки катастрофи загальноімперського масштабу, був усвідомлений багатьма російськими дослідниками ще наприкінці XIX століття², а вже на початку XX століття такі вчені, як М. Шипов³, О. М. Коровін⁴, Д. М. Бородін⁵, впевнено пропагували здоровий спосіб життя, підводячи під свої роздуми переконливе наукове підґрунтя.

Слід визнати, що державна влада не залишалася осторонь культурної трагедії, проте причини фінансового характеру унеможлилювали вирішення проблеми на загальноімперському рівні. Ні декларативна ліквідація кабаків у 1885 році та створення натомість трактирів і винних лавок, ні поетапне впровадження державної винної монополії (та її розповсюдження на територію Таврійської губернії в 1896 році) значним чином не відбилися на кількості споживаних алкогольних напоїв і на їх якості.

Попри те, що термін “алкоголізм” практично не згадувався на сторінках тогочасних кримських газет та архівних матеріалів, проблема нераціонального споживання алкогольних напоїв була знайома жителям Криму. Існування стародавніх традицій споживання алкоголю, що сягали своїм корінням часів грецьких міст-держав, та співіснування на території півострова християн і мусульман не

вберегло місцеве населення від “зловживання горілчаними виробами” (саме під таким словосполученням назване явище було “закодоване” в документах регіонального значення). Через неможливість співставлення відповідних статистичних даних та відсутність прямих свідочств, висновки щодо розповсюдження алкоголізму в Криму можна зробити, прийнявши за аксіому соціально-економічну тотожність Російської імперії та Таврійської губернії як цілого та частини, а також узявши до уваги наявні наслідки патологічної психічної та фізичної залежності — бродяжництво та злочинність.

Як перше, так і друге соціальне явище ускладнювали повсякденне життя кримських городян. Крадіжки, нанесення тілесних ушкоджень, посадові злочини, “злочини проти порядку управління”, убивства й державні правопорушення, дуелі (“двобої”)⁶, “підробка монети”⁷, тобто всі ті протиправні вчинки, здійснення яких тягло за собою кримінальну відповідальність, збурювали спокій у містах, а особи, чия провина була доведена в судовому порядку, відбували покарання у відповідних установах. Загалом значення показника злочинності (кількість засуджених на 100000 населення) у Таврійській губернії наприкінці XIX — на початку XX століття наближалось до середньостатистичного по Російській імперії та становило 103 одиниці⁸. Зрозуміло, що скоєння більшості злочинів не можна пояснити схильністю правопорушників до алкоголізму, проте значний відсоток суспільно небезпечних вчинків здійснювався, безсумнівно, у стані алкогольного сп’яніння, тобто алкоголізація населення виступала чинником загострення криміногенної ситуації в містах півострова.

Окрім названих свідочств, доказом інтенсивного споживання алкоголю населенням Кримського півострова можна вважати комплекс документів з питань організації торгівлі горілчаними виробами, що були підготовані майже всіма міськими думами півострівної частини Таврійської губернії (вимоги до облаштування торгових приміщень⁹, постанови щодо режиму роботи торговельних установ тощо). У згаданих нормативних актах були викладені вимоги щодо оснащення й інтер’єру приміщень, правила поведінки персоналу установ по відношенню до відвідувачів. Так на окрему згадку заслуговує стаття, яка регламентувала дії оточуючих в разі сп’яніння відвідувача та передбачала їх активну участь

у його подальшій долі в тому значенні, що вказана особа мала бути передана поліції чи супроводжена до місця проживання¹⁰.

Аналіз наявних даних також дає змогу зробити припущення про повільне поширення пивного алкоголізму. На відміну від горілки, рівень споживання якої залишався відносно стабільним, обсяги реалізації пива (та вина) в Криму до 1913 року стабільно зростали. Торгівля цими алкогольними напоями здійснювалася в пивних крамницях, на оптових складах і льохах виноградних вин, у трактирних закладах, ренських льохах, фруктових і дріб’язкових крамницях, що спеціалізувалися на продажі вино-горілчаних виробів, у буфетах при клубах, театрах, садах, а також на тимчасових експозиціях, що були зорганізовані саме для продажу вищезазначених видів слабоалкогольних напоїв, тобто простір збуту пива практично збігався з селитебною міською площею.

На користь гіпотези про наявність у міського населення звички до ненормованого споживання пива свідчать також дані про те, що в різні періоди часу в містах Кримського півострова функціонувало більше десяти великих пивоварних заводів, які пропонували споживчу кілька десятків сортів пива різної міцності (“Імперіал”, “Баварське”, “Віденське”, “Монополь”, “Чорне”, “Столове” та ін.). Проте, попри широкий асортимент пива, якість напою місцевого розливу викликала обґрунтоване нарікання санітарного нагляду. Дослідження, проведене в 1895 році в Севастополі, продемонструвало, що пивні склади не були пристосовані для зберігання пива (як і посуд, в якому воно знаходилося, та пристрої, за допомогою котрих його розливали), тому їх власники з метою запобігання псування напою широко використовували консерванти, зазвичай саліцилову кислоту¹¹. При проведенні аналогічного дослідження в Сімферополі було визначено, що відсоток недоброякісної продукції перевищив 80 % (1907 рік)¹². І це незважаючи на те, що ще в 1901 році акцизними статутами були закріплені особливі правила, якими набір компонентів для виготовлення пива обмежувався солодом, водою, хмелем та дріжджами.

Після введення заборони на продаж міцних алкогольних напоїв та виготовлення пива міцністю вище за 3,7 по Траллесу від 2 серпня та 11 листопада 1914 року¹³, якість пива неухильно знижувалась. Так санітарними служ-

бами у 1915 році було констатовано, що пиво, яке надходило у продаж, містило в собі домішки, котрі спричиняли одурманюючий та шкідливий вплив на здоров'я¹⁴, а обсяги реалізації подібного “модифікованого” напою помітно збільшилися.

Що стосується вина, без якого неможливо собі уявити дозвілля жителів Криму, до введення заборони на споживання алкоголю показник недоброякісних вин кримського виробництва був відносно постійним і становив у середньому 25 %¹⁵, хоча кримські вина — і “південнобережні”, і вина долин (балаклавські, вина долин Феодосійського й Сімферопольського повітів), — традиційно вважалися винами високої якості. При проведенні аналізів співробітниками авторитетної Магарацької енохімічної лабораторії при Микитському ботанічному саду в зразках вина неодноразово була визначена наявність саліцилової кислоти та сахарину¹⁶.

Різке збільшення обсягів недоброякісної алкогольної продукції було спровоковане вже згаданими постановами Ради міністрів (від 2 серпня, 24 вересня та 13 жовтня 1914 року) про заборону на купівлю міцних напоїв окрім як за “особливими дозволами для медичних, технічних і ін. потреб”¹⁷ та клопотаннями “про заборону, в інтересах протверезіння народного життя, продажу горілки й горілчаних виробів назавжди”¹⁸, ініційованими муніципальною владою, які викликали непередбачувану реакцію суб'єктів сфери збуту горілчаных виробів. У 1916 році заборона на продаж спиртних напоїв була поширена на вино, але було очевидно, що намагання влади скоротити обсяги споживаних алкогольних напоїв були марні: ринок затопили фальсифікати, розквітла спекуляція алкоголем¹⁹.

Таким чином, всі викладені дані змушують зробити висновок про низький рівень культури пиття жителів кримських міст, проявами чого були неவிбагливість городян відносно якості споживаної продукції, а також їх низька інформованість щодо негативного впливу алкоголізму на біологічне та соціальне буття людини.

Явищем, розповсюдження якого вчені початку XX століття пов'язували з алкоголізмом, була проституція: на думку деяких дослідників, більшість повій (більш ніж 80 %) походила з родин алкоголіків²⁰, а “споживачі” послуг сексуального характеру зазвичай були алкоголезалежними²¹.

Спроби регламентації проституції, які мали місце в середині та другій половині XIX століття, продемонстрували стійкість цієї реалії до зовнішніх впливів: “Правила власникам будинків розпусти” (1844 р.)²², “Правила публічним жінкам” (1874 р.)²³ мали обмежений регулятивний потенціал і спонукали владу та громадськість на місцях до вироблення власних методів боротьби з проституцією²⁴.

Слід зазначити, що проституція існувала в кожному кримському місті, а “торгівля тілом” здійснювалася приблизно за однакових умов, тобто розгляд цієї проблеми на прикладі одного міста (м. Сімферополя) є припустимим.

Чи дійсно ситуація з розповсюдженням проституції в Сімферополі наприкінці XIX — на початку XX століття була настільки критичною? Ми можемо ствердно відповісти на це питання. Попри формальне скорочення кількості зареєстрованих повій (для порівняння: у 1891 році до проституції були залучені 142 особи²⁵, у 1904 році — 85 осіб²⁶, у 1911 році — 67 осіб²⁷), продаж сексу реалізовувався в місті на засадах втаємничення. Причини переходу проституції “в тінь” знаходились в соціально-економічній та морально-етичній площинах, окрім того, не останню роль у цьому процесі зіграло надто скрупульозне дотримання поліцією по відношенню до повій “букви закону” та намагання впровадити контроль силовими методами.

Законодавчий дозвіл на інтенсивне втручання був наданий поліції на початку XX століття. У 1903 році були видані “Правила для проститутток, содержательниць домов терпимости и поднадзорных притонов разврата”²⁸, в основу яких були покладені принципи, розроблені на з'їзді з обговорення заходів проти сифілісу (1897 рік). Згідно з правилами був закріплений поділ поліцейського й санітарного нагляду між двома структурами: поліцейським комітетом і санітарним бюро. Слід зазначити, що формально основна увага приділялася саме санітарній складовій нагляду, тобто тим питанням, які стосувалися турботи про здоров'я повій²⁹, однак в дійсності домінантою виступав саме контроль з боку поліції.

Муніципальною владою текст циркуляру був адаптований до місцевих умов. 8 червня 1909 року Сімферопольським лікарсько-поліцейським комітетом було проведено засідання, під час якого був вироблений загальний

план дій з оптимізації діяльності комітету, котрий через брак кадрів та досвіду створення подібних організацій мав замінити санітарне бюро з нагляду за проституцією.

Всупереч намаганням лікарів, стурбованих неможливістю взяти під свій контроль функціонування будинків, діяльністю повій-одиначок та, як наслідок, поширення венеричних хвороб, жінки уникали кваліфікованої медичної допомоги. До того ж сам медичний огляд повій був недосконалим. Наприклад, рішення кип'ятити інструменти було прийняте санітарною комісією лише в 1912 році³⁰ (до того часу речі стерилізували за допомогою слабкого розчину карболової кислоти), а мізерна сума, яка виділялася на утримання пункту огляду (1 крб. 25 коп. на місяць³¹ у 1911 році) наводить на думку про неможливість діагностики початкових стадій венеричних хвороб.

Окрім того, умови проживання в будинках розпусти наприкінці XIX століття не були задовільними: за винятком умовно “елітних” установ, де повії були забезпечені окремою кімнатою, а їх потреби обслуговували служниця та прачка. Працівниці “нижчого класу”, окрім безпосередніх обов'язків, брали на себе функції ведення господарства. Заробіток повіям виплачувався у вигляді речей, вартість яких була не виправдано завищена власницями будинків. Останніми була також запроваджена система пільг, якими могла користуватись повія в разі виконання нею додаткових доручень, а саме, спонукання клієнтів до придбання вино-горілчаних, кондитерських виробів та інших продуктів харчування на місці. У разі захворювання із заробітку повії вираховували кошти, сплачені за проходження курсу лікування з відсотками³².

На початку XX століття принципових змін в організації побуту повій не сталося. Типовий будинок розпусти мав такий вигляд (з матеріалів огляду будинку Р. Бонгарт³³ комісією у складі поліцмейстера, в. о. міського голови, городского лікаря та представника військового відомства від 20–23 жовтня 1910 року): установа розміщувалась у кількох флігелях та сараях, вікон та виходів до сусідніх дворів не мала, з вулицею сполучалась єдиними воротами, внутрішнє облаштування приміщень було вкрай спрощеним³⁴.

Психологічний клімат в “зоні впливу” будинків розпусти та всередині них був жорстким. 23 січня 1909 року поліцмейстером Грюн-

бергом був поданий рапорт про випадок самогубства (отруєння карболовою кислотою) повії Г. Жарашової, який стався у будинку розпусти С. Окрент. У рапорті була зафіксована інформація про невдалу спробу самогубства повії того ж будинку, М. Білозерової, що була зроблена тижнем раніше³⁵.

Як було зазначено, формально правила для повій припускали “щадне” відношення до жінок, залучених до даного бізнесу. Теоретично повії могли залишати будинки за власним бажанням, а будь-які фінансові претензії власниць борделів до своїх “співробітниць” підлягали судовому розгляду й не могли ставати на перешкоді зміни жінкою свого соціального статусу. Однак процедура відмови повії від звичного способу заробітку супроводжувалася рядом складнощів бюрократичного й соціально-побутового характеру. Виходячи з того, що в становому відношенні селянки становили безумовну більшість зареєстрованих повій, тобто були не пристосовані до міського середовища (у 1891 році з 74 повій 41 жінка належала до селянського стану, 32 — до міщанського, 1 була шляхтянкою³⁶), шансів почати життя з чистого аркуша в них було небагато.

Міська громада несхвально реагувала на неспроможність відповідних структур контролювати розповсюдження проституції³⁷, однак дієві заходи з обмеження негативного впливу цього елементу антикультури на повсякдення городян на початку XX століття не були вироблені.

Ситуація з поширенням азартних ігор розвивалася за схожим сценарієм. Спроби з боку державної влади виключити алеаторні угоди, тобто ситуації, в яких учасники розраховують на везіння, зі сфери дозвілля городян чи обмежити участь широких верств міського населення у вищеназваних розважальних заходах робилися неодноразово. Так у 1875 році Державною думою була затверджена постанова про заходи щодо скорочення числа лотерей, що встановлювала максимальний розмір грошової суми, яку могли отримати від продажу квитків, співвідношення проданих і виграних квитків (1:100 — за кількістю та 1:2 — у грошовому вираженні) й забороняла розповсюдження лотерей під час народних і громадських гулянь (винятки становили лотереї-алегрі, що проводилися з благодійною метою)³⁸.

Більше того, гра в азартні ігри на великі суми грошей переслідувалася в карному по-

ряду. Але в дійсності клуби й різні товариства надавали своїм членам можливість заповнювати своє дозвілля в будь-який, навіть протизаконний, спосіб. У тих поодиноких випадках, коли поліцейські ставали свідками забороненої події, довести провину гравців було неможливо: суми вигравів значно знижувалися, а сам факт гри трактувався як порушення статуту клубу — і не більше³⁹.

Окрім того, на території Російської імперії діяли обмеження на придбання гральних карт. Право виробництва й монопольного продажу карт (“гральних, ворожильних, дитячих та ін.”) належало Опікунській раді Відомства установ імператриці Марії. Відповідно до законодавства, клуби, що купували гральні карти, могли використовувати дві колоди (“одну гру”) після розкриття бандеролі всього один раз, а “розіграні” карти повинні були повертатися в Управління з продажу (при цьому покупець одержував 10 % знижку при купівлі нових колод). У тому випадку, якщо мав місце документально підтверджений факт повторної гри картами з розкритою колодою, клуби сплачували штраф на користь “відкривачів порушення”⁴⁰. Однак на практиці правило одноразової гри не виконувалося: гравці, сплачуючи певну суму за сеанс гри, одержували карти у власність, а після гри збували колоди скупникам старих карт (прислузі), тобто поставляли карти на вторинний ринок⁴¹.

На місцевому рівні також періодично здійснювалися заходи з обмеження “гральної” активності городян. Наприклад, на початку ХХ століття Сімферопольською міською думою були змінені правила гри на тоталізаторі, мінімальна ставка була збільшена з 1 до 10 рублів, що дозволило різко скоротити кіль-

кість ставок. Слід відмітити, що до внесення змін гра на тоталізаторі користувалася великою популярністю: “шум, гамір, жахлива тиснява й шттовханина”⁴² супроводжували щорічні перегони, які були визначною подією в житті Сімферополя. Видовищним було не тільки саме змагання, що проводилося в різних номінаціях з урахуванням віку й порід коней, але й вручення призів під акомпанемент військового оркестру та в присутності президента Таврійського скакового товариства й губернатора.

Що стосується паління, то згубність цієї звички ще не була усвідомлена суспільством. Наприкінці ХІХ століття кримські періодичні видання з занепокоєнням друкували матеріали щодо рівня врожайності тютюну та занепаду цієї галузі сільського господарства, песимістично вживаючи таке поняття, як “криза тютюництва”. Більше того, гласні Сімферопольської думи регулярно висловлювали своє занепокоєння не тільки з приводу фінансових наслідків цього явища, які болісно вразили власників тютюнових насаджень, але й соціально-психологічною складовою цього процесу, тобто порушенням традиції виховання в населення звички до споживання якісного тютюну⁴³.

Таким чином, діяльність городян Кримського півострова у позаробочий час була спрямована на відновлення та інтенсифікацію індивідуальної психічної й фізичної активності, але вихід за межі будення в деяких випадках збігався із виходом за межі культурного простору, а способи заповнення сфери дозвілля городян залежали від персональних фінансових можливостей, культурних і духовних уподобань.

Джерела та література

- 1 Грановский Л. Б. Общественное здравоохранение и капитализм (туберкулез, алкоголизм, венеризм, нервность и условия борьбы с ними) / Л. Б. Грановский. — М.: Тов-во “Печатня С. П. Яковлева”, 1907.
- 2 Сикорский И. О. Алкоголизм и питейное дело / И. О. Сикорский. — Киев, 1897.
- 3 Шипов Н. Алкоголизм и революция / Н. Шипов. — СПб., 1908.
- 4 Коровин А. М. Государственная дума и все-российский алкоголизм / А. М. Коровин // Вестник трезвости. — СПб., 1906.
- 5 Бородин Д. Н. Алкоголизм и проституция / Д. Н. Бородин. — СПб.: Санкт-Петербургская коммерческая типо-литография, 1910.
- 6 Крымский вестник. — 1896. — 6 февраля. — С. 3.
- 7 Державний архів в Автономній республіці Крим (ДААРК). — Ф. 376. — Оп. 6. — Спр. 283. — 279 арк.; ДААРК. — Ф. 376. — Оп. 6. — Спр. 284. — 301 арк.
- 8 Города России в 1910 году [електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www>.

- gumer.info/bibliotek_Buks/History/Stat/44.php
- 9 ДААРК. — Ф. 522. — Оп. 1. — Спр. 1562. — Арк. 5.
- 10 Там само. — Арк. 6.
- 11 Крымский вестник. — 1896. — № 48. — С. 4.
- 12 Известия Симферопольской городской думы. — 1907. — № 7–8. — С. 105.
- 13 ДААРК. — Ф. 42. — Оп. 1. — Спр. 969. — Арк. 22.
- 14 Там само. — Арк. 21.
- 15 Известия Симферопольской городской думы. — 1909. — № 1–2. — С. 89.
- 16 ДААРК. — Ф. 156. — Оп. 1. — Спр. 26. — 48 арк.
- 17 ДААРК. — Ф. 42. — Оп. 1. — Спр. 970. — 3 арк.
- 18 ДААРК. — Ф. 42. — Оп. 1. — Спр. 981. — 3 арк.; ДААРК. — Ф. 42. — Оп. 1. — Спр. 904. — 5 арк.; ДААРК. — Ф. 42. — Оп. 1. — Спр. 784. — 6 арк.
- 19 ДААРК. — Ф. 162. — Оп. 2. — Спр. 6816. — 14 арк.
- 20 Проституция и аболиционизм. Доклад русскому Сифилидологическому и Дерматологическому обществу проф. М. Тарновского. — СПб., 1888. — С. 170.
- 21 *Бородин Д. Н.* Алкоголизм и проституция / Д. Н. Бородин. — СПб.: Санкт-Петербургская коммерческая типо-литография, 1910. — С. 70–89.
- 22 Систематический свод постановлений Симферопольской городской думы за 41 год (1871 — 1911 гг.) / [сост. Л. Я. Александров]. — Симферополь: Типография Г. М. Эпеля и Ф. Т. Коршунова, 1912. — Том II. — С. 868.
- 23 ДААРК. — Ф. 197. — Оп. 1. — Спр. 405. — Арк. 4.
- 24 Протоколы заседаний и труды общества Симферопольских врачей за 1890/1891 г. — Т. 3. — Симферополь: Таврическая губернская типография, 1892. — С. 8–9.
- 25 *Корсаков В. В.* Проституция в Симферополе / В. В. Корсаков // Протоколы заседа-
- ний и труды общества Симферопольских врачей за 1890/1891 г. — Т. 3. — Симферополь: Таврическая губернская типография, 1892. — С. 63.
- 26 ДААРК. — Ф. 63. — Оп. 1. — Спр. 567. — Арк. 6.
- 27 ДААРК. — Ф. 42. — Оп. 1. — Спр. 196. — Арк. 15.
- 28 ДААРК. — Ф. 63. — Оп. 1. — Спр. 567. — Арк. 3.
- 29 ДААРК. — Ф. 162. — Оп. 2. — Спр. 4741. — Арк. 1.
- 30 Известия Симферопольской городской думы. — 1912. — № 1–2. — С. 7.
- 31 ДААРК. — Ф. 42. — Оп. 1. — Спр. 196. — Арк. 15.
- 32 *Корсаков В. В.* Проституция в Симферополе / В. В. Корсаков // Протоколы заседаний и труды общества Симферопольских врачей за 1890/1891 г. — Т. 3. — Симферополь: Таврическая губернская типография, 1892. — С. 69.
- 33 Рахіль Бен'яміновна Бонгарт, 38 років, паспорт за № 157 був виданий Кишиневською міщанською управою, орендувала будинок у М. Масякіної.
- 34 ДААРК. — Ф. 48. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 53.
- 35 Там само. — Арк. 45.
- 36 *Гидалевиц А. Я.* Медико-топографическое описание г. Симферополя / А. Я. Гидалевиц. — Симферополь: Типография газеты “Крым”, 1891. — С. 106.
- 37 ДААРК. — Ф. 48. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 58.
- 38 ДААРК. — Ф. 26. — Оп. 1. — Спр. 27276. — Арк. 69.
- 39 ДААРК. — Ф. 162. — Оп. 2. — Спр. 4447. — Арк. 2.
- 40 ДААРК. — Ф. 162. — Оп. 2. — Спр. 2516. — Арк. 27.
- 41 ДААРК. — Ф. 162. — Оп. 2. — Спр. 2516. — Арк. 70.
- 42 Крымский вестник. — 1890. — № 88. — С. 2.
- 43 Крымский вестник. — 1890. — № 76. — С. 1.

Диана Аверина-Луговая

**Явления антикультуры как элемент заполнения сферы досуга горожан Крыма
в конце XIX — в начале XX столетия**

В статье рассматривается комплекс явлений общественной жизни, которые, входя в сферу досуга горожан Крыма, оказывали резко негативное влияние на состояние физического и психического здоровья городских жителей. Выделены такие составные антикультуры, как алкоголизм, проституция, игра в азартные игры, курение.

Ключевые слова: антикультура, Крым, алкоголизм, проституция, азартные игры, курение, досуг.

Diana Averina-Lugova

**Phenomena of anticulture as the element of leisure time of Crimean city dwellers
in the end of the XIX — beginning of the XX century**

The article is devoted to the complex of the phenomena of public life, which entered into the sphere of leisure time of townspeople and carried out the negative influence on mental and physical health of city dwellers. Such elements of anticulture as alcoholism, prostitution, gambling, smoking are analyzed.

Key words: anticulture, Crimea, alcoholism, prostitution, gambling, smoking, leisure time.

